

З. Саўка) і “Belarussian Publishing in the West: A Bibliography. Periodicals (New York: Ross Publishing Inc., 2004). Таму інфармацыйна-пошукавы складнік даследаванняў болей не ўяўляе асаблівых цяжкасцяў. Хоць новыя знаходкі і адкрыцці заўсёды чакаюць руплівых даследчыкаў. Прынамсі, чарговае выданне серыі “Бібліятэка Бацькаўшчыны” (праект ажыццяўляецца МГА “ЗБС” “Бацькаўшчына”) за аўтарствам і ўкладаннем Н. Гардзіенкі – “Беларусы ў Аўстраліі: Да гісторыі дыяспары” (Мн., 2004) – змяшчае і рэтраспектыўныя бібліяграфічныя паказальнікі па тэме. Аўтарка зазначае, што зроблены яны паводле “кіпеляўскіх” дапаможнікаў, але з дадаткам некаторых пазіцый.

...Гістарыяграфія кнігазнаўства беларускага замежжа не перапыняе свой кругабег.

РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ НАВУКІ ПРА КНІГУ ў 1920-Я ГАДЫ

Доўнар Ларыса Іосіфаўна, кандыдат педагагічных навук, дацэнт кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-дакументных камунікацый, галоўны бібліятэкар аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў бібліятэкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Развіццё беларускага кнігазнаўства ў 1920-я гг. было шчыльна звязана з працэсам нацыянальнага адраджэння, другая хваля якога паднялася ў БССР у 1918–1929 гг. і ў Заходняй Беларусі – у 1921–1939 гг. [1]. Гэты час можна назваць найбольш плённым перыядам развіцця беларускай нацыі, духоўнае адраджэнне якой звязвалася ў першую чаргу з развіццём нацыянальнага тэксту [2] як найвышэйшай праявы творчага духу, крэатыўных здольнасцяў нацыі, які стварае культурную прастору яе жыццядзейнасці. У нацыянальным тэксце акумуляюцца гістарычны, культурны і сацыяльны вопыт нацыі [3]. Зварот беларускай інтэлігенцыі да свайго гістарычнага мінулага з’явіўся не проста жаданнем апісаць рэаліі старажытнасці, а імкненнем непасрэдна ўплываць на сучаснасць, сфарміраваць грамадскую свядомасць у духу зберажэння гістарычных каранёў, якія непасрэдна сведчылі пра наяўнасць магутнай і ўстойлівай дзяржаўнасці, што аказалася страчанай, а памяць пра яе – знішчанай.

Толькі ў 1920-я гг., як адзначыла Лена Глагоўская, на спадчыну Вялікага княства Літоўскага, і асабліва кніжную, пачалі глядзець як на

старабеларускую культуру і вяртаць яе ў беларускую традыцыю [4]. Гэта стала магчымым дзякуючы тым пераменам у культурнай палітыцы БССР, якія пачаліся з 1924 г. з абвешчэння беларусізацыі. “Задушана царызмам беларуская культура павінна адрадіцца”, – заклікала камуністычная партыя Беларусі [5]. “Нужны сотні-тысячы культурных работнікаў, звязаных з краем, якія ведаюць яго прыроду, гаспадарства, гісторыю, мову, і ў тое ж час, здольных прыняць удзел у камуністычным будаўніцтве. Не больш за ўсё востра адчуваецца неабходнасць у работніках, якія могуць заняцца на мове беларускай” [6]. У выніку беларусізацыі за вельмі кароткі тэрмін было зроблена больш, чым за ўсё папярэдняе стагоддзе, сведчаннем таго была шырокая выдавецкая дзейнасць на беларускай мове.

З працай першай дзяржаўнай навуковай установы БССР – Інстытута Беларускай Культуры (Інбелкульт, 1922–1929) – звязаны і першыя значныя дасягненні беларускага кнігазнаўства. Найважнейшым кірункам у навуковай рабоце Сацыяльна-Гістарычнай Секцыі і Гісторыка-Археалагічнай Камісіі Інбелкульты было выданне гістарычных дакументаў, а таксама правядзенне даследаванняў па гісторыі кнігадрукавання [7]. На Першым Усебеларускім краязнаўчым з’ездзе, арганізаваным Цэнтральным бюро краязнаўства Інбелкульты (7–11 лютага 1926 г.), было прынята рашэнне аб правядзенні работ па зборы інфармацыі пра ацалелыя архівы, рукапісы і кнігі закрытых царкваў, манастыроў, панскіх сядзібаў. У рэзультат, прынятай па дакладах М. Доўнар-Запольскага і М. Мароза, значная ўвага была нададзена ахове помнікаў старажытнасці, ставіліся задачы па распрацоўцы адпаведнага закона. У вывучэнні гісторыі і культуры Беларусі вылучаліся даследаванні і ахова помнікаў пісьменства, сярод якіх “а) летапісы і розныя запіскі; б) акты, дагаворы, граматы, прывілеі, планы і карты; в) рукапісныя і старадрукаваныя кнігі; г) надпісы і розныя знакі на камянях, сценах і г. д.” [8].

Найбольш насычанымі і яркімі падзеямі ў беларускім кнігазнаўстве быў напоўнены 1926 г., калі выйшлі дзве салідныя кнігазнаўчыя працы – гэта “Чатырохсотлетцье беларускага друку, 1525–1925”, падрыхтаваная і выдадзеная навуковымі супрацоўнікамі Інбелкульты, і “Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі: Спраба паяснёўчай кнігопісі ад канца Х да пачатку XIX стагоддзя” Вацлава Ластоўскага, які жыў тады яшчэ ў Коўне. Абедзве працы былі прысвечаны юбілейнай даце – выхаду ў свет першай друкаванай кнігі на тэрыторыі Беларусі, якой на той час быў “Апостал” Францішка Скарыны (Вільня, 1525).

Першую з названых прац ажыццявіў Інбелкульт у адпаведнасці, як неабходна было, з пастановай Савета Народных Камісараў БССР ад 4 лістапада 1925 г. Прайшоў толькі год абвешчання ў БССР беларусізацыі... Упершыню дзейнасць беларускага друкара была прызнана на радзіме і атрымала высокую ацэнку ў справе нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі. Зборнік падрыхтавала да друку рэдакцыйная камісія на чале з Уладзімірам Пічэтам, прафесарам,

рэктарам БДУ, членам Інбелкульта. Аўтары імкнуліся даць не толькі дакладнае апісанне жыцця і дзейнасці Ф. Скарыны, але і “ахапіць усю тую эпоху, калі жыў Скарына, апісаць тая культурныя цэнтры, у якіх даводзілася яму працаваць, і якія, зразумела, аказалі на першага беларускага друкара пэўны ўплыў” [9]. Акрамя таго, што імя Ф. Скарыны загучала ў еўрапейскім кантэксте, была праведзена глыбокая і грунтоўная навуковая работа па даследаванні гісторыі беларускай кнігі XVI–XVII стст., якая асвятлялася ў зборніку У. Пічэтам, М. Пятуховічам, М. Шчакаціхіным. Навуковая праца дазволіла беларускім вучоным зрабіць некалькі значных першаадкрыццяў. Вылучаюцца, безумоўна, чатыры ўнузальныя аналітычныя публікацыі У. Пічэты: адна пра Полацкую зямлю, другая – пра беларускае Адраджэнне, трэцяя – пра кнігадрукаванне ў Беларусі ў XVI–XVII стагоддзях і чацвёртая – Скарыніна за 1776–1926 гг. Важкім унёскам у гісторыю мастацтва беларускай кнігі стаў матэрыял М. Шчакаціхіна па даследаванні афармлення кніг Ф. Скарыны. Аж да самага пачатку 1970-х гг. гэты артыкул заставаўся адзінай у Беларусі крыніцай па тэме. Каштоўны матэрыял у зборніку ўяўляюць і ілюстрацыі.

Беспрэцэдэнтнай падзеяй для беларускай кніжнай культуры стаў і выхад “Гісторыі беларускай (крыўскай) кнігі” Вацлава Ластоўскага, які быў і застаецца сімвалічнай фігурай беларускага нацыянальнага адраджэння. “Супярэчнасць між сьведчаньнем гістарычных помнікаў і асьвятленьнем іх сучаснай пісьменнасцю – проста паражаючая. Беручы ў рук гістарычную кнігу часовых нашых пераможцаў, ня ведама чаму больш дзівіцца, ці іх безкрытычнасці, ці паражаючай умеласці тэндэнцыяна выкарыстоўваць аб’ектыўныя сьведчанні гісторыі” [10], – пісаў В. Ластоўскі ў прадмове да сваёй працы. Неабходна адзначыць, што гісторыя кнігі і кнігавыдання цікавілі В. Ластоўскага яшчэ і раней. Так, шэраг яго артыкулаў 1914–1925 гг. прысвечаны гэтай галіне: “350-летняя гадаўшчына друку ў Маскоўшчыне” (1914), “10-летні юбілей літоўскага друку” (1914), “1491–1916” (1916), “Паленне кніг на Беларусі” (1924), “Рухомыя друкарні на Беларусі і Украіне” (1924). У прадмове да № 1 часопіса “Крывіч”, выдаўцом якога ён з’яўляўся на працягу 1923–1927 гг., ім напісана наступнае: “Увесь час рэвалюцый ўсе нашы сілы былі скіраваны ў старану абароны палітычных пазіцый, ніва ж нашай культурнай працы была пакінута выключна ініцыятыве і засабам паасобных дзеячоў. У выніку атрымалася значнае папярэджаньне працы палітычнай перад культурнаю” [11]. Адным з найгалоўнейшых кірункаў беларускага нацыянальнага адраджэння, яго фундаментам В. Ластоўскі лічыў менавіта кніжную спадчыну свайго народа, багацце якой яму ўдалося адлюстраваць у капітальнай “Гісторыі беларускай (крыўскай) кнігі”, што ахапіла X – пачатак XIX стст. В. Ластоўскі разумеў усю складанасць і грандыёзнасць задуманай работы. Яму – першапраходцу – давялося сутыкнуцца з разнастайнымі праблемамі як метадалагічнага, тэарэтычнага, так і практычнага характару. Сам ён у прадмове да выдання пісаў, што “кнігу здарылася апрацоўваць на эміграцыі, не толькі не маючы

доступу да арыгінальных помнікаў, але нават пры вялікай нястачы найбольш неабходнай літаратуры” [12]. З гэтай прычыны яму давалося спыніцца менавіта на храналагічнай падачы матэрыялу.

Водгукі ў друку не прымусілі сябе чакаць. Такая грандэзная праца і адначасова нацыянальны подзвіг у імя свайго народа атрымалі неадназначную ацэнку. Прагучала і крытыка (С. Некрашэвіч) [13], і захапляльнае прызнанне значнага ўнёску ў гісторыю кнігі Беларусі [14]. Акрамя таго, неабходна адзначыць, што Вацлаў Ластоўскі ўсё ж адным з першых у беларускім кнігазнаўстве паспрабаваў свае сілы і ў тыпалогіі кнігі, падаўшы яе ва “Уступе” да выдання: “Святое пісаньне. – Богаслужэбная пісьменнасьць. – Богаслоўска-павучальная пісьменнасьць. – Полемічная пісьменнасьць. – Пропаведзь. – Помнікі канонічныя. – Жыцьцёпісы. – Паломніцкая пісьменнасьць. – Кронікі і летапісы. – Юрыдычныя помнікі. – Кнігі для мусульманаў. – Кнігі для жыдоў” [15]. Дапускаючы недакладнасці ў выбары асноўных прыметаў тыпалогіі кнігі, В. Ластоўскі скрупулёзна вылучае і ідэнтыфікуе дакументы беларусаў, крывічоў, не выключае і кнігі для мусульманаў, яўрэяў, якія ствараліся на тэрыторыі ВКЛ. Здавалася б, разважанні агульнагістарычнага характару аб Крывіі, аб палітычных сувязях ВКЛ з суседзямі і многае іншае тут не да месца. Але не трэба забывацца, што ішоў працэс станаўлення новай беларускай дзяржаўнасці, беларускай нацыі і ўсе довады ў першай гісторыі беларускай кнігі мусілі быць фундаментальнымі і аргументаванымі. Цікавая кніга В. Ластоўскага і тым, што аўтар упершыню рэпрадукаваў у ёй значную колькасць новых ілюстрацый. В. Ластоўскі спадзяваўся, што яго кніга “паміма многіх яе недастаткаў, прынясе карысьць нашай адраджальчай пісьменнасці, хоць бы пабуджаючы другіх да працавітых доследаў на полі нашай мінуўшчыны, асабліва пісьменнасці” [16].

Вясной 1927 г. урад БССР дазволіў Вацлаву Ластоўскаму прыехаць у Мінск і займацца навуковай работай. Ён стаў дырэктарам Беларускага дзяржаўнага музея, працаваў у Інбелкульце. Акрамя таго, В. Ластоўскі прымаў актыўны ўдзел у працы Усебеларускага Таварыства бібліяфілаў (1927–1929), сярод ініцыятараў стварэння якога былі Мікалай Шчакаціхін (старшыня), Мікалай Каспяровіч, Аляксандр Шлюбскі, Анатоль Тычына, Аляксандр Палеес, Іосіф Сіманюўскі і інш. [17]. За больш чым двухгадовы перыяд дзейнасці Таварыства бібліяфілаў паспела зусім няшмат, сведчаннем таго – адзінае выданне кнігі А. Шлюбскага “Exlibris’ы Тычыны”, якая выйшла ў 1928 г. (тыраж 200 экз.). Хоць, як пацвярджаюць дакументы пасяджэнняў, статут Таварыства і некаторыя іншыя крыніцы, Усебеларускае Таварыства бібліяфілаў упершыню для Беларусі паставіла шэраг кнігазнаўчых задач, а менавіта: навуковае вывучэнне культуры айчынай кнігі, гісторыі кнігадрукавання, мастацтва кнігі. Сяброў Таварыства хваляваў нізкі ўзровень выдання беларускіх кніг: слабое мастацкае афармленне, тыпаграфскія памылкі, халатная карэктура. Важнае значэнне для Таварыства набывала і асветніцкая работа ў кірунку

прышчаплення культуры кнігі праз выставы; даклады па гісторыі кнігі і мастацтве кнігі, друкарскай справе, кніжным знакам. Прынцыпова неабходным прызнавалася выданне прац Таварыства. Аднак дзейнасць грамадскай бібліяфільскай арганізацыі не здолела разгарнуцца ў поўную сілу з-за рэпрэсій, што пачаліся ў канцы 1929 г. У 1930 г. былі арыштаваны Вацлаў Ластоўскі, Мікалай Каспяровіч, Мікалай Шчакаціхін.

Беларуская інтэлігенцыя, якая шчыра праводзіла ў жыццё беларусізацыю, працуючы дзеля сваёй Айчыны і дабіваючыся ўражальных вынікаў, выклікала падазронасць і небяспеку з боку савецкіх уладаў: "...мы імеем дело с большой бедой во всём деле белоруссизации – белорусскую культуру мы вынуждены развивать, главным образом, руками белорусской интеллигенции. Та беларуская інтэлігенцыя, якая работала ў БССР, складалася з некалькіх элементаў: бывшая эмиграция, якая пераехала к нам (так называемая "Белорусская Народная Рада", сядевшая до октября 1925 г. за границей, "сложила свои полномочия") и часть интеллигенции, групіраванай вакол яе, мы вынуждены цяпер пусціць к нам, та кваліфікаваная інтэлігенцыя, главным образом, культурные работники, которые после Гражданской войны остались в БССР, учительство деревни и города; литературные группы, как старых белорусских писателей, так и новая группа "Молодняк. <...> Нет у нас коммунистической интеллигенции, на беспартийную опираемся, а она с большим шовинистическим уклоном", – дакладалася аб беларусізацыі ў Маскве [18]. Пазней з'явіцца Пастанова Палітбюро ЦК ВКП (б) "Об извращении национальной политики ВКП (б) в Белоруссии" (2 сакавіка 1933 г.) [19], а да гэтага яшчэ можна было "жыць" і выкарыстоўваць магчымасць штосьці зрабіць для беларускай навукі і культуры.

Шэраг вядомых вучоных і дзеячаў беларускага нацыянальнага адраджэння, такіх, як У. Пічэта, Я. Карскі, А. Шлюбскі, Б. Эпімах-Шыпіла, М. Доўнар-Запольскі, В. Ластоўскі, М. Шчакаціхін, Дз. Даўтля, С. Некрашэвіч, М. Мялешка, М. Каспяровіч, З. Жылуновіч, А. Станкевіч і іншыя, значную ўвагу надавалі кнігазнаўчым праблемам. Гэта ім належыць роля піянераў гістарычных і тэарэтычных пошукаў у галіне беларускага кнігазнаўства. У большай ступені імі асветленымі аказаліся пытанні гісторыі беларускага кнігадрукавання.

Гістарыяграфічны і крыніцазнаўчы характар маюць даследаванні Уладзіміра Пічэты ("Друк на Беларусі ў XVI–XVII стагоддзях", 1926; "Skoriniana", 1926), Аляксандра Шлюбскага ("Матэрыялы да крыўскай гісторыі: Доля кнігасховаў і архіваў зямель крыўскіх і беларускіх Вялікага княства Літоўскага", Коўна, 1925; "Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі", 1927; "Адносіны расійскага ўраду да беларускае мовы ў XIX ст.", 1928). Апошні вельмі актыўна вывучаў гісторыю перыядычнага друку Беларусі, упершыню грунтоўна падшоў да пытання аб цензуры беларускай кнігі. Мітрафан Доўнар-Запольскі [20], пражыўшы ў Мінску з 1925 да 1926 г., меў таксама

крыніцазнаўчыя даследаванні (“Старыя беларускія архівы за межамі БССР”, 1926), і некалькі прац па гісторыі беларускай кнігі. Архівы і гісторыя беларускага пісьменства прываблівалі Дзмітрыя Даўгялу. Міхаіл Мялешка цікавіўся яшчэ і краязнаўствам (“Цэнтрархіў Беларусі”, 1923; “Краязнаўства і архівы Беларусі”, 1927).

Распрацоўцы прынцыпаў вызначэння і размежавання (ад рускіх, украінскіх і польскіх) помнікаў беларускага пісьменства і друку прысвечана праца Яўхіма Карскага “Белорусы” (“Старая западнорусская письменность. Вып.2, 1921”, “Художественная литература на родном языке. Вып. 3”, 1922). Зборам, сістэматызацыяй і выданнем помнікаў беларускага пісьменства і беларусказнаўчых матэрыялаў займаўся Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Мова беларускіх старадрукаваных выданняў была асноўнай тэмай у работах Сцяпана Некрашэвіча [21] (“Мова кнігі Касьяна Дымляніна Ераміты”, 1928; “О уставах монастырских”, 1928; “Васіль Цяпінскі. Яго прадмова, пераклад Евангелія на беларускую мову і мова перакладу”, не апублікавана).

1920-я гады сталі новым этапам у даследаванні мастацтва беларускіх старадрукаваных выданняў, у станаўленні якога асноўную ролю адыгралі працы Мікалая Шчакаціхіна, першаадкрывальніка на гэтым шляху ў Беларусі. Ён вывучаў старажытныя беларускія кніжныя гравюры, мастацтва кніг Ф. Скарыны, вадзяныя знакі Літоўскай Метрыкі. Яго работы адрозніваюцца крытычным аналізам, славянскім і заходнеўрапейскім кантэкстам. Упершыню М. Шчакаціхін зрабіў спробу класіфікацыі гравюр Ф. Скарыны, разгледзеў яго ўплыў на мастацтва афармлення кнігі ў больш позні перыяд. Першай мануграфіяй пра асобнага мастака была і яго публікацыя аб творчасці магілёўскага гравёра канца XVII – пачатку XVIII ст. Васілія Вошчанкі. М. Шчакаціхіну належыць першынство і ў распрацоўцы навуковай канцэпцыі гісторыі беларускага мастацтва, асноўных кірункаў яго развіцця і перыядызачыі. Ён з’яўляецца заснавальнікам беларускага гравюразнаўства [22] (“Васіль Вашчанка – магілёўскі гравёр канца XVII – пачатку XVIII ст.”, 1925; “Калі нарадзіўся Францішак Скарына”, 1925; “Кнігапіс”, 1925; “Гравюры і кніжныя аздобы ў выданнях Францішка Скарыны”, 1926; «Да пытання аб храналогіі “Малой падарожнай кніжыцы” Скарыны», 1928; “Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва”, Т.1, 1928).

Мікалай Шчакаціхін шчыльна супрацоўнічаў з Вацлавам Ластоўскім. Адною з іх супольных работ у 1929 г. стаў “Праваднік па адзеле сучаснага беларускага малярства і разьбярства”. У тым самым годзе Вацлаў Ластоўскі пачаў сваю вялікую працу “Матэрыяльная культура Беларусі (XVI–XX стст.)”, што сведчыла пра фундаментальнасць яго падыходаў. Гісторыя кнігі з’яўлялася толькі часткай комплекснай работы.

З адкрыццём у 1922 г. Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі вызначыліся і такія кнігазнаўчыя кірункі, як бібліятэказнаўчае і навукова-бібліяграфічнае. Гісторыя бібліятэчнай справы, а таксама арганізацыя бібліяграфічнай работы ў Беларусі сталі асноўнымі ў навуковай

дзейнасці дырэктара бібліятэкі Іосіфа Сіманоўскага [23]. У 1924 г. у другім нумары толькі што арганізаванага часопіса “Асвєта” быў апублікаваны “Летапіс беларускага друку” (за першае паўгоддзе) [24]. Дзякуючы дзейнасці Юліі Бібілы, якая ўзначаліла беларускі аддзел бібліятэкі, пачалася праца ў галіне рэтраспектыўнай нацыянальнай і краязнаўчай бібліяграфіі. Даследчыца падрыхтавала і выдала “Летапіс беларускага друку. Ч. 3: 1917–1924, сш. 1: Выданыні на беларускай мове” (1927); “Летапіс беларускага друку. Ч. 2: 1835–1916 гг.: Паасобныя выданыні на беларускай мове (з дадаткам проклямацый і адозваў 1863 і 1905 гг.)” (1929); “Летапіс беларускага друку. Ч. 4: Перыядычны друк на беларускай мове” (1927).

У выніку супрацоўніцтва Інбелкульту [25] і Дзяржаўнай бібліятэкі з’явіліся такія бібліяграфічныя работы, як “Геаграфія Беларусі. Падарожжы” (“Наш край”. 1926. № 2–3); пачата шматгаліновая серыя рэтраспектыўных паказальнікаў пад назвай “Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі”. Аднак з запланаваных сямі тамоў быў выдадзены толькі адзін, а таксама адзін выпуск сёмага тома. У 1927 г. выйшаў чацвёрты том па этнаграфіі, падрыхтаваны А. Шлюбскім, які сумесна з рэдкалегіяй Інбелкульту распрацаваў схему сістэматызацыі літаратуры, што ўвайшла ў гэтае выданне: 1. Агульная частка; 2. Матэрыяльная культура. Быт; 3. Духовная культура. Змяшэнне формы, віду і жанру ўключаных матэрыялаў паніжала вартасць гэтай аб’ёмнай работы (каля 2000 назваў).

Патрабавалася распрацоўка грунтоўнай тэарэтычнай і метадалагічнай базы. Адным з выйсцяў магло стаць прафесійнае перыядычнае выданне, неабходнасць выпуску якога абмяркоўвалася ў канцы 1920-х гг. І толькі ў 1932 г., выконваючы пастанову бюро ЦК КП (б), Белдзяржвыдат прыступіў да яго падрыхтоўкі. Аднак часопіс кніжнай і бібліятэчнай справы, бібліяграфіі і прапаганды кнігі з назвай “Кніга – масам”, які выдаваўся названым дзяржаўным выдавецтвам сумесна з Дзяржаўнай бібліятэкай, не быў зарыентаваны на вырашэнне навуковых задач [26].

Асноўнай трыбунай для кнігазнаўчых матэрыялаў служылі часопісы краязнаўчага (“Наш край”) і грамадска-літаратурнага (“Польмя”, “Узвышша”) кірункаў, а таксама навуковае выданне Інбелкульту “Запіскі аддзела гуманітарных навук”. За межамі БССР – гэта “Крывіч”, “Беларуская культура”, газеты – “Беларуская Доля”, “Беларуская Крыніца”. На іх старонках асвятляліся пытанні гісторыі кнігі і кнігавыдання ў Беларусі [27], публікаваліся бібліяграфічныя матэрыялы. Сярод аўтараў – У. Пічэта, У. Дубоўка, Дз. Даўгяла, З. Жылуновіч, А. Шлюбскі, М. Каспяровіч, М. Мялешка, С. Некрашэвіч, Г. Перлін, І. Сіманоўскі, Ю. Бібіла, І. Дварчанін, А. Станкевіч і іншыя.

Цалкам 1920-я гады ў даследаванні гісторыі беларускага пісьменства, рукапісных і старадрукаваных выданняў былі надзвычай плённымі. Асабліва публікацыі У. Пічэты, В. Ластоўскага, М. Шчакаціхіна, А. Шлюбскага і іншых вучоных адкрывалі вялікія перспектывы для новых даследаванняў у галіне кнігазнаўства. Безумоўна, беларусіза-

чыя спрыяла зацікаўленаму вывучэнню ўсёй культурнай спадчыны Беларусі.

Аднак перыяд “дазволенай” беларусізацыі быў вельмі кароткім. У канцы 1929 – пачатку 1930-х гг. надыйшоў трагічны зыход у жыцці і навуковых перспектывах беларускай інтэлігенцыі, абвешчанай “нацдэмамі” (“Саюз вызвалення Беларусі”), большасць з якой трапіла пад арышты, высылку і знішчэнне. Працы рэпрэсаваных вучоных былі забаронены і закрыты ў спецсховах. Невуцтва закранула і спадчыну Францішка Скарыны, каб зняславіць яго імя і пазбавіць беларусаў сваіх каранёў: ён абвінавачваўся ў тым, што не быў рабочым ці селянінам, аб’яўляўся езуітам... [28].

Пачаліся масавыя арышты... [29]. Аж да “хрушчоўскай адлігі”, да пачатку 1960-х гг. у беларускім кнігазнаўстве надыйшло пэўнае зацішша.

Аднак значэнне навуковых асноў, закладзеных у беларускім кнігазнаўстве ў 1920-я гг., мае сталы статус. Бо дзякуючы ім, у тым ліку, можна адзначыць, што Беларусь мела пэўную культурную самастойнасць.

Галоўныя ўрокі кнігазнаўчай спадчыны Беларусі 1920-х гг.:

па форме – дакументальная спадчына – найважнейшы складнік існавання і развіцця нацыі; дзейнасць спецыяльных навуковых і грамадскіх цэнтраў – магутны сродак для канцэнтрацыі інтэлектуальных сіл і дасягнення плённых вынікаў у распрацоўцы тэорыі, метадалогіі і гісторыі навукі пра кнігу; прафесійны друкаваны орган – неабходны інструмент для развіцця і распаўсюджвання ведаў; падрыхтоўка навуковых кадраў – замацаванне дасягнутых вынікаў, перспектыва паспяховага вырашэння праблемных пытанняў; па змесце – кнігазнаўчыя даследаванні сталі састаўным звяном у гістарычным, архіўным, краязнаўчым, філалагічным і культуралагічным комплексам; вызначыліся асноўныя кірункі даследаванняў: крыніцазнаўства, гістарыяграфія; ахова помнікаў кніжнай культуры; гісторыя кнігі і кнігадрукавання; скарыназнаўства; мастацтва старадрукаванай кнігі; бібліятэказнаўства і бібліяграфія; бібліяфілія (экслібрыстыка); кніжная культура; намеціліся праблемныя кірункі: прынцыпы і крытэрыі ідэнтыфікацыі нацыянальнага дакумента; тыпалогія кнігі; тэорыя, метадыка і метадалогія навукі пра кнігу.

Такім чынам, у беларускім кнігазнаўстве 1920-х гг. былі закладзены тыя асновы, якія працягвалі і працягваюць развівацца ў Беларусі.

Заўвагі

1. Астапенка А. Беларускі нацыяналізм у кантэксце еўрапейскай цывілізацыі / А. Астапенка // Нацыянальныя пытанні : матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый” (Мінск, 21–25 мая, 4–7 снеж. 2000 г.) – Мн., 2001. – С. 112–120. – (Беларусіка=Albaruthenica ; кн. 22).
2. Нацыянальны тэкст – любая семантычная структура, у якой адлюстроўваецца светапогляд, менталітэт і характар пэўнага народа (нацыі).

3. Анціпенка А. Этнас, нацыя, нацыянальная самасвядомасць: Да вызначэння падставовых паняццяў / А. Анціпенка // Нацыянальныя і рэгіянальныя культуры, іх узаемадзеянне / рэд. А. Мальдзіс і інш. – Мн., 1994. – С. 140. – (Беларусіка=Albaruthenica ; кн. 3).
4. Глагоўская Л. Роля культуры ў развіцці беларускай нацыянальнай свядомасці ў міжваенны перыяд / Л. Глагоўская // Нацыянальныя пытанні : матэрыялы III Міжнар. Кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый” (Мінск, 21–25 мая, 4–7 снеж. 2000 г.). – Мн., 2001. – С. 97. – (Беларусіка=Albaruthenica ; кн. 22).
5. Глыбінны У. Доля беларускай культуры пад Саветамі / У. Глыбінны. – Мюнхен, 1958. – С. 23.
6. Практическое разрешение национального вопроса в Белорусской Социалистической Советской Республике. Ч.1. Белоруссизация. – Мн., 1927. – С. 132-133.
7. Институт Белорусской Культуры : (Краткая информация). – Мн., 1927. – С. 4.
8. Працы Першага Ёсебеларускага краязнаўчага зvezду 7–11 лютага 1926 году / Інбелкульт ; Цэнтр. Бюро Краязнаўства ; адказ. рэд. А. Смоліч. – Мн., 1926. – С. 63.
9. Чагырохотлецьце беларускага друку, 1525–1925 / адказ. рэд. А. Смоліч. – Мн., 1926. – [С. X].
10. Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Спраба паясьніцельнай кнігопісі ад канца X да пачатку XIX стагодзьдзя / апрацаваў В. Ластоўскі. – Коўна, 1926 (Друк. Сакалоўскага і Лана). – С. V.
11. Крывіч. – Коўна, 1923. – № 1. – С. 1.
12. Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Спраба паясьніцельнай кнігопісі ад канца X да пачатку XIX стагодзьдзя / апрацаваў В. Ластоўскі. – Коўна, 1926 (Друк. Сакалоўскага і Лана). – С. VIII.
13. Некрашэвіч С. В. Ластоўскі. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі / С.Некрашэвіч // Асьвета. – 1926. – № 5. – С. 168.
14. Roxolanus. Kapitalne dzieło // Przegląd Wileński. – 1927. № 10; [Cerny A.] Slovanský přehled. – 1926. – R. 18.
15. Ластоўскі В. Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Спраба паясьніцельнай кнігопісі ад канца X да пачатку XIX стагодзьдзя / апрацаваў В. Ластоўскі. – Коўна, 1926 (Друк. Сакалоўскага і Лана). – С. 1–14.
16. Тамсама. С. VIII.
17. Куркоў І.М. 3 гісторыі Усебеларускага таварыства бібліяфілаў / І.М.Куркоў // Матэрыялы Першых кнігазнаўчых чытаньняў (Мінск, 15 верас. 1998 г.) / Нац. б-ка Беларусі ; склад. Т.І. Рошчына. – Мн., 2000. – С. 136-157.
18. ЦК РКП (б) – ВКП (б) и национальный вопрос. Кн. 1. 1918–1933 гг. / сост. Л.С. Гагова, Л.П. Кошелева, Л.А. Роговая. – М. : РОССПЭН, 2005. – С. 335–342.
19. Тамсама. С. 702.
20. Упершыню ў 1888 г. у даследаванні “Белорусское прошлое” М. Доўнар-Запольскі паставіў пытанне неабходнасці нацыянальнага адраджэння Беларусі.
21. У 1922–1925 гг. С. Некрашэвіч узначальваў Інбелкульт.
22. Шматаў В. Мастацтва беларускіх старадрукаў XVI–XVIII стст. / Шматаў В. – Мн., 2000. – С. 6–7.
23. І. Симановский выступаў у ўкраінскім перыядычным выданні “Бібліялагічныя вiсты” (1927. № 2) з ацэнкай дзейнасці Кніжнай палаты Беларусі.
24. На працягу 1926–1927 гг. выходзілі рэцэнзіі А. Шлюбскага на гэтак

выданне ў часопісах “Асьвета”, “Маладняк”, “Наш край”.

25. “Бібліяграфічную Камісію” Інбелкульт да 1927 г. узначальваў І. Сіманоўскі.

26. Лявончыкаў В.Е. Беларуская бібліяграфія : агульны курс / В.Е.Лявончыкаў. – Мн., 1991. – С. 123.

27. Не толькі беларусаў, але і іншых народаў, напрыклад, яўрэяў (Перлін Г. Да гісторыі яўрэйскага друку на Беларусі / Г. Перлін // Наш край. 1927. № 8–9. С. 11–15).

28. Жылуновіч З. Нацыянал-дэмакратызм за “працай” / З. Жылуновіч // Маладняк. – 1930. – № 12. – С. 136, 142; Александровіч А. Прадмова / А. Александровіч // Маладняк. – 1931. – № 3. – С. 128; Барычэўскі А.І. Беларуская літаратура ў асьвятленні расійскіх энцыклапедыяў / А.І. Барычэўскі // Польшча. – 1931. – № 9. – С. 136–137; Баброўскі Л. Мовазнаўства як сродак класвай барацьбы ў руках беларускіх нацыянал дэмакратаў / Л. Баброўскі, І. Шпілеўскі // Савецкая краіна. – 1931. – № 3. – С. 66–69 і інш.

29. У 1930 годзе былі арыштаваны Б. Эпімах-Шыпіла (выехаў у Ленінград); У. Пічэта (асланы ў Вятку); А. Шлюбскі (асланы ў Ніжні Ноўгарад); С. Некрашэвіч (асланы ў Удмуртскую АССР), М. Мялешка (асланы ў Самару); М. Каспяровіч (асланы, паўторна арыштаваны ў 1937 г.); В. Ластоўскі (асланы ў Саратаў, паўторна арыштаваны ў 1937 г.); М. Шчакаціхін (асланы ў Башкірскую АССР); У. Дубоўка (асланы ў Еранск); у 1931 г. памёр Я. Карскі; у 1933 г. арыштаваны І. Дварчанін; у 1936 г. арыштаваны З. Жылуновіч; у 1937 г. арыштаваны Дз. Даўгяла (асланы ў Казахстан).

ШЕСТАЯ СИМФОНИЯ А. МДИВАНИ “ПОЛОЦКИЕ ПИСЬМЕНА”: ЛЕТОПИСЬ В ЗВУКАХ

Шелбанова Татьяна Валентиновна, студентка 510 группы факультета культурологии и социокультурной деятельности Белорусского государственного университета культуры и искусств

реди памятников письменной культуры белорусского народа летописи занимают значительное место. Богатые по содержанию, своеобразные по форме, они служат для нас ценным источником познания далекого прошлого Беларуси. Являясь памятником историографии и общественно-политической мысли своего времени, летописи определяют вместе с тем целый этап в истории белорусской литературы XII–XVIII вв., имеют огромное культурно-историческое значение.

Известно, что летописи представляют собой “своды”, которые объединяют короткие деловые записи, документы (письма, грамоты), летописные повести и рассказы, литературные произведения, заимствованные из различных источников, что придает этим памятникам вид историко-литературных компиляций. Летописи